

FENOMENUL FRONTIEREI ȘI TEORIA AGRESIUNII

1. Fenomenul frontierei. Considerații generale

Fenomenul frontierei exprimă totalitatea proceselor prin care se manifestă o expansiune istorică.

Capacitatea comunităților locale de-a folosi *in mod liber* procesele frontierei este indicatorul global al puterii lor de reacție, a ceea ce îndeobște înțelegem prin „ripostă” la agresiune.

Capacitatea de ripostă a unei populații (de la triburi la popoare) se poate evalua numai prin studiul frontierei. Teoriile specificului „etnic”, punând accentul pe „centralitatea” unui popor își limitează puterea de cunoaștere a fenomenului frontierei. Sigur cunoașterea „specificului” rămâne importantă când vrei să-ți definești identitatea, dar atunci când vrei să-ți cunoști *alteritatea*, adică *marginile*, și capacitatea de a rămine tu însuți în relația cu Celălalt, teoria specificului se dovedește neîndestulătoare. Ea trebuie încorporată unui cadru epistemologic mai larg pe care ni-l furnizează *teoria frontierei*.

Fenomenul frontierei este ocazia unui popor de a-și verifica puterea de conservare a identității. Astăzi popoarele nu se mai raportează unele la altele ci, fiecare separat și toate laolaltă, la unul și același fenomen: frontiera europeană. Europa este un *fenomen de frontieră universală*. Acest lucru înseamnă că fiecare popor de pe planetă se confruntă, în epoca modernă, cu fenomenul *frontierei europene*. În sensul acesta, fiecare popor lucrează la soluționarea aceluiași probleme ridicate de expansiunea europeană. Deși are caracter universal, frontiera europeană se manifestă, de fiecare dată, ca ansamblu de procese economice, sociale, politice, gnoseologice, culturale și *psihologice* absolut specifice, inconfundabile de la un popor la altul. În sensul acesta, frontiera europeană, deși este un fenomen universal, are un caracter specific, netranspozabil de la o cultură la alta.

Popoarele se raportează la procesele frontierei prin mijlocirea elitelor lor. De aceea, calitatea elitelor unui popor este calitatea raportării sale la procesele frontierei. Conținutul acestor procese este fie economic, fie politic (cazul imperiilor), fie o mare idee (fenomenele ideologice), fie o mare trăire (religiile). Pe măsură ce înaintează în spațiu și în timp, frontiera devine un *fenomen social total*, influențează, deci, toate celelalte procese astfel că se manifestă și ca proces economic, dar și ca proces politic, cultural, *psihologic* și mai ales gnoseologic. Iată de ce *frontiera* reprezintă cadrul cel mai adecvat pentru studiul *alterității popoarelor* și al tuturor celorlalte comunități. Fenomenul modern al *frontierei europene* s-a declanșat acum 500 de ani dar a dobândit mecanismul universalizării abia odată cu revoluția industrială.

„Acum 10 000 de ani oamenii au început să trăiască în orașe și state. Atunci s-au croit frontierele între popoarele tribale și civilizații. Cele două sisteme — cel tribal și cel statal — au învățat a coexista într-un echilibru dinamic. Acest echilibru a fost distrus acum 500 de ani când Europeanii au început să se răspîndească dincolo de frontierele străvechi care separaseră pînă atunci regiunile statale ale planetei de regiunile popoarelor tribale” (I. Bodley, *Victims of progress*, California, 1990, p. 4). Aceasta a fost forma dintii pe care a îmbrăcat-o „procesul frontierei”. Începuse marea expansiune a Nordului către Sud.

Ceea ce noi numim prin „progres” este un vag indicator al fenomenului de frontieră europeană care se exprimă printr-o „creștere explozivă a populației și a consumului”. Această creștere s-a accelerat odată cu Revoluția Industrială. Aceasta o distinge de alte expresii pe care fenomenul frontierei le-a îmbrăcat în istorie. Ciudățenia *revoluției industriale* este că a determinat o explozie demografică sincronizată pe toată planeta. Înaintea revoluției industriale, de ex. „timpul dublării populației lumii era de 250 ani. După industrializare, populația europeană s-a dublat în 80 de ani, iar populațiile europene ale SUA, Canada, Australiei și Argentinei s-au triplat în 50 de ani. Timpul de dublare a populației planetare a atins pragul său cel mai de jos; de 33 ani, în anii 1965—73. Rata anuală de creștere era de circa 2%. În 1820 populațiile tribale controlau încă jumătate din populația globului” (cf. Bodley, *Victims of progress*, p. 5—6).

Procesul de frontieră a distrus mai multe milioane de persoane aparținînd acestor populații. Fenomenul frontierei este legat în mare măsură de acele populații al căror model de producție și consum nu le mai îngăduie să se susțină înlăuntrul propriilor lor hotare (granițe). Din punctul acesta de vedere, „cultura de consum” ridicată la rangul de model-standard de către popoarele nord-atlantice este ceea ce susține procesul de frontieră.

Toate națiunile industriale cresc peste granițele lor. „Fenomenul a fost vizibil în Anglia unde timp de mii de ani populația tribal-comunitară s-a putut hrăni din propriile resurse în mod confortabil. După 100 de ani de *progres industrial*, aria s-a dovedit incapabilă să acopere nevoile de cereale, lemn etc. Între 1851 și 1900 Europa a fost nevoită să exporte 35 milioane de oameni pentru că nu i-a mai putut hrăni. (Woodruf, 1966). „În SUA, (...) din 1970 americanii au început să consume de 15 ori mai multă energie per capita decît agricultorii neolitici și de 7 ori media mondială în domeniul resurselor neregenerabile” (p. 6—7, Bodley).

Procesul frontierei n-a însemnat doar expansiunea unui model demografic, economic și social. Fenomenul frontierei este totodată un fenomen cultural și un proces psihologic și gnoseologic.

2. Sociologia americană a frontierei

„Frontiera” este un concept pentru procesele de înaintare. Cu această accepțiune l-a introdus în circulație științifică sociologia americană pentru care „înaintarea spre Vest” se înfățișa ca o continuă deplasare

a „frontierei”. Această deplasare spre vest a cuprins un ansamblu de aspecte economice, politico-juridice, lingvistice și culturale, ecologice etc, care au marcat în mod hotărîtor statul american, omul american, tradiția americană, cultura americană. Același proces a creat celebrul „western” care a făcut gloria cinematografului americane. Tot fenomenul frontierei a creat sociologia americană conferindu-i caracteristici care-o deosebesc radical de sociologia europeană. Încît aproape te întrebî dacă există ceva specific american, în faza de naștere a statului și poporului american, care să nu fi fost determinat, într-o formă ori alta, de fenomenul frontierei. Frontiera deci este un factor creator de destin mai mult decît ne putem imagina. Ea pare a-și disputa rolul creator cu *matca* din care izvorăște sufletul etnic. *Matca* și *frontiera* sînt cele două *reper*e prin care putem judeca îndeajuns de cuprinzător manifestările unui popor în istorie. Frontiera este tot atît de *importantă* pentru definirea și analiza popoarelor ca și *matca* genezei lor sufletești. Nici un popor nu se poate defini dacă-și ignoră „marginile”. Nici un fenomen nu poate fi cunoscut dacă i se ignoră marginile. Unde putem cunoaște mai bine, spre exemplu, mercantilismul nord-atlantic, anglo-olandez în țările de baștină sau în regiunea lui de frontieră, care s-a suprapus cu cîmpul comercial al Levantului aflat încă sub controlul contoarelor venețiene?! Unde se pot citi mai bine trăsăturile Kominternului? În scrierile lui Lenin și Trotsky ori în Budapesta lui Bela Kuhn? Unde putem sesiza mai corect definiția imperiului otoman? La Stambul ori în lumea Turcocrăției, la marginea ei, la Nicopole ca și la Rovine, la Războieni ca și la porțile Vienei?! Frontiera este *zona* de revelație a caracteristicilor unor *elite* politice, culturale, a unor popoare întregi. Fenomenul de frontieră, deci, este unul de înaintare, dar poate fi, tot atît de bine și unul de *impas*, *impasul* localnicilor ca și al agentului aflat în expansiune. Într-un cuvînt, frontiera este locul agresiunii și al ripostei la agresiune, deopotrivă, după cum tot frontiera este locul marilor *receptii culturale*. Una dintre caracteristicile cele mai generale ale frontierei constă în aceea că „*frontiera înghite uriașe populații*”.

3. Frontiera și teoriile stocului demografic. Tulburările frontierei

Depopularea severă a populațiilor tribale este o trăsătură caracteristică a *procesului de frontieră* și a fost raportată de către observatori în toate părțile lumii în ultimii 150 de ani.

Populațiile tribale din ținuturile de jos ale Americii de Sud (la est de Anzi) și în America de Nord (nordul Mexicului) au scăzut cu 95% adică cu 15 milioane pînă în 1930 (timp de 100 de ani) și aceasta după 1800 adică după marile *dezastre* provocate de cucerirea spaniolă și portugheză care au decimat uriașe populații în Orinoco, Amazonul inferior, estul Braziliei și Bolivia, anterior lui 1800.

Iată un tabel :

Anchetă mondială a Depopulării tribale

	Populația înainte de contact	Populația în punctul de jos	Depopulare
America de Nord (US și Canada)	7 000 000	390 000	6 610 000
America de Sud	8 500 000	450 000	8 050 000
Oceania (Micronesia), Melanezia etc.	600 000	195 000	335 000
Polinezia	1 100 000	180 000	920 000
Australia	300 000	60 500	239 500
Africa Congo	—	—	8 000 000
	Total Depopulare		24 224 500

Între 1780-1930 populațiile tribale ale lumii au scăzut cu 30 000 000 ca rezultat al extinderii civilizației industriale. O estimare mai realistă indică 50 milioane. Această „pierdere” — un măcel — a fost un *factor major* în *aculturația* populațiilor tribale. Acesta a fost un *genocid* la scară mare.

— *Tulburările frontierei* au provocat și un declin în *fertilitate*. Forma majoră, așadar, pe care o capătă *agresiunea* în timpurile moderne este *frontiera europeană*. În numai 30 de ani, de exemplu, tasmanienii au fost reduși cu 98%.

— *Violența frontierei* îmbracă forme multiple; în clasa lor se află și fenomene precum: bolile, alcoolismul, armele de foc, demoralizarea.

— Practic, un *stoc important* din *materia antropologică* a planetei a fost distrus. Nimeni nu poate spune cu ce consecințe.

— *Frontiera*, deci, este expresia ultimei faze din marea expansiune indoeuropeană la scară planetară.

Literatura europeană a *legitimizat procesul*. Teoriile decadenței tribale și ale inferiorității rasiale au justificat și ele frontiera.

Orice *agresiune*, așadar, atinge *baza populației* sau ceea ce s-ar putea denumi „*masa demografică critică*”. Cînd această *masă critică* este afectată este primul semnal de alarmă că respectiva societate și-a pierdut *puterea de ripostă*. Problema noastră astăzi este de a *evalua* „*pragurile critice*”. Istoricește vorbind, populația românească a reușit pînă acum să *mențină* „*cîntarul eco-demografic*” în echilibru. Semnalul de alarmă al lui Eminescu din *Doina* este prima expresie ideologică a *ripostei biologice* la procesele ecologice ale frontierei. „*Rasa*” era amenințată de procesele *frontierei* și strigătul lui Eminescu a fost pe deplin întemeiat. *Forța strigării sale* a fost *contramăsurată de riposta biologică*. Studiile doctorului *Istrate* sînt și ele o probă a *legitimității reacției*.

Trei chestiuni se ridică : a. care dintre factorii *frontierei* au rolul *critic*? ; b. care este semnificația geopolitică a chestiunii? ; c. ce formă îmbracă „noua frontieră” occidentală după căderea cortinei de fier?

Am reținut ideea că există posibilitatea derivării unor *indicatori* ai frontierei. Dintre acești indicatori unii pun accent pe *boli*, alții pe „*violența fizică*”. *Deposedarea, armele de foc, datoriile inrobitoare* (debts peonage), afectarea „*subzistenței bazale*” etc. sînt tot atîția indicatori ai frontierei. *Rivers* (1922) crede că „transformarea totală bruscă” suferită de multe triburi le-a provocat un *șoc*, care a impus omului să se oprească să mai procreeze ori să mai dorească copii. Același „șoc” a provocat o pierdere, un deficit în capacitatea „valorizării vieții”. Un sociolog din Școala lui Le Play crede că revoluția rusă se explică prin „surmenajul” provocat de rapiditatea Occidentalizării Rusiei.

Înlocuirea *direcției patriarhale* în sud-est cu direcția politicianistă în secolul al XIX-lea a fost oare o cauză a decăderii?

Pînă la al doilea război, *frontiera* n-a reușit la noi să modifice raportul între *teritoriu și populație*. A reușit abia după război, cînd *toposistemul rural* românesc a fost afectat atît la nivelul *masei critice* cît și în privința *invarianților* de structură demografică precum ar fi *raportul sexelor* și al *grupelor de vîrstă* etc.

Populația rurală este mult mai îmbătrinită și mai feminizată decît cea urbană. Astăzi am putea spune că *frontiera* nu mai este un *fenomen extern* ci unul *intern*. El capătă în principal două forme : a. uriașe decalaje ecosistemice (între populații și industrii, de o parte, și ecosistemele fizic și bio-demografic, de alta); b. uriașe presiuni asupra bazei ecodemografice din partea industrialismului, a sistemului politic etc.

A sosit timpul să ne întrebăm dacă nu cumva rezistența poporului român și capacitatea lui de a manevra *frontiera* au atins un *prag critic*. Dacă este să preluăm concluziile d-lui prof. Vl. Trebici, starea demografică a României indică un asemenea prag critic. Dl. prof. estimează că din mileniul următor începe scăderea *masei demografice critice* a populației României. Este timpul să analizăm cu toată gravitatea toate aceste fenomene și să formulăm măsuri adecvate. Modelele analizei trebuie căutate în procesele gnoseologice ale riposteii românești la *frontiera europeană*. Vom încheia prezentarea noastră referindu-ne, în fine, la modelul gnoseologic al frontierei post-decembrie în Europa răsăriteană.

4. Frontiera ca fenomen cultural și psihologic

Fenomenul frontierei înseamnă expansiunea unei *culturi dominante* și a unei *gnoseologii dominante*. Toate acele *moduri ale cunoașterii* și ale *culturii* care nu s-au aliniat modelelor dominante au fost decretate *moduri inferioare*. Gnoseologia frontierei europene s-a rezemat lungă vreme pe hegemonismul unor teorii cum este acela al teoriei ricardiene a avantajelor comparative, pe literatura colonială, pe teoria cantitativă a valorii a lui A. Smith și a „mîinii invizibile” a aceluiași, pe raționalismul individualist și pe contractualism, biruitor prin sociologi celebri precum Spencer, Hobbes, Locke, etc. Cînd procesul frontierei a atins lumea germană, în secolul al XVIII-lea, aceasta s-a mobilizat într-o formidabilă ripostă.

Aceasta n-a fost numai Zollverein-ul (Uniune vamală), dar mai ales prima formidabilă elătinare a hegemonismului ricardian prin teoria protecționistă a lui List.

5. Riposta românească la „frontiera necontrolată”

Cea mai strălucită elătinare a gnoseologiei frontierei nordice, însă, s-a petrecut în România prin M. Eminescu. N-a existat idee teoretică majoră creată în Occident care să nu se fi prăbușit cu Eminescu și să nu fi renăscut remodelată după chipul și starea românilor. Cine citește scurta adnotare a lui Eminescu la teoria ricardiană a salariului natural, de pildă, își poate da seama ce abisală prăbușire s-a petrecut cu acea idee ricardiană și ce strălucită *reîntemciere* i-a oferit Eminescu. Eminescu este culminația capacității de ripostă a românilor la fenomenul „frontierei necontrolate”, al coborârii Nordului către Sud la finele secolului al XIX-lea. Fenomenul frontierei înseamnă, așadar, pe lângă marea dizlocare a popoarelor tribale, și prima *întâlnire majoră* dintre *purtătorii* (membrii) *tipului de cultură mondială dominantă* cu reprezentății unui tip de cultură, care, pentru prima dată, reușeau să *răstoarne axul culturii dominante, să instituie o nouă direcție semnificativă la scară mondială*, ceea ce nu se mai întâmplase pînă atunci. Această uriașă reacție, această *mişcare reacționară* este caracteristica fenomenului de frontieră din ultimii 150 de ani.

6. Fenomenul frontierei în teoriile modernizării

Fenomenul este vizibil în privința teoriilor „modernizării”. S-a observat că procesul de modernizare a fost „rău conceptualizat”. Or, acest eșec se datorează faptului că „analiztii au fost membrii ai culturii consumului care este astăzi tipul cultural dominant în lume” (J.H. Bodley). Teoria darwinistă a selecției sociale a celui mai bun a dominat lungă vreme explicația proceselor coloniale. Paradigma aceasta s-a prăbușit în România, unde Eminescu a elaborat o nouă paradigmă, prin răsturnarea axului, paradigma selecției sociale negative. O asemenea putere a „periferiei” de a răsturna *axul metropolitan* este un indicator al ripostei românești, la *proceesele gnoseologice ale frontierei*. Un alt caz de răsturnare a *axului* este acela al lui Manoilescu. Abia o dată cu acesta, teoria liberalismului schimb și deci tezele economiștilor clasici ale „schimbului egal” au fost întoarse pe dos. Teoria *raportului inegal dintre valori egale* a lui Manoilescu este punctul decisiv al răsturnării axului ricardian de gândire încît putem spune că hegemonismul ricardian suferă prima sa răsturnare în România. Studiarea fenomenului de frontieră pe cazul românesc ne dezvăluie lucruri absolut surprinzătoare.

7. Riposta românilor la proceesele frontierei

Această ripostă n-a fost niciodată una prin mijlocirea proceselor economice, ci una prin mijlocirea proceselor culturale. Riposta a început de regulă printr-o reacție la *gnoseologia agresivă a frontierei*. Adeseori

această ripostă culturală a fost însoțită de una politică și uneori și militară. Riposta economică a venit mult mai târziu. Grijă mare a românilor a fost mai întâi sufletul, apoi capul (deci statul) și abia după aceea stomacul (deci economia). Așa se face că procesul construcției moderne la români a început ca o uriașă mișcare în cultură. Grupurile culturale au jucat un rol covârșitor în procesele frontierei. Iar când bătălia a atins culminația au apărut marile școli și curente, cum a fost acela al cercului *Junimii*. Fără *Junimea*, practic, procesul construcției statului cultural național ar fi fost enorm întârziat, dacă nu cumva ar fi urmat o direcție eronată și deci ar fi căpătat o schelărie fragilă și absolut îndoielnică. Lucrul acesta a fost bine sesizat în cadrul unui alt fenomen de frontieră, acela legat de expansiunea Kominternului-Sovietismului în România. Procesul de frontieră a început prin *interzicerea culturii*. Lucrul acesta nu s-a petrecut nici la unguri, nici la polonezi, nici la bulgari și nici la nemții răsăriteni. Păreră noastră este că n-am reușit să ieșim încă victorioși din procesul frontierei Kominterniste. Deocâmdată oamenii frontierei kominterniste controlează instituțiile și încă își mențin direcțiile cultural-gnoseologice. Concepția care prezintă cultura română ca pe o cultură subdezvoltată, fără *gîndire teoretică* performantă, fără teorii originale și valabile, fără filosofie și filosofi, fără idei pedagogice și sociologice de valoare universală, ca fiind cultură lipsită nu numai de vizionarism, dar și de voință, refugiindu-se din calea viitorului spre un *trecut* obscur și reacționar, cu un fond sufleteșc oriental, ruralo-medieval, cu procese mentale cețoase în care rațiunea adoarme în loc să se trezească, cu porniri primitive spre fascism (vezi teza despre protofascismul lui Eminescu) etc, această „concepție” reprezintă principalul model gnoseologic al frontierei kominterniso-sovietiste și postkominterniste, fiind promovată în instituții, menținînd încă sub control regiuni întinse ale *mentalului nostru colectiv*. Generații în șir au fost expuse acțiunii acestui contraeducator. Procesele frontierei au îmbrăcat, așadar, forma *antieducației*. Cărțile și oamenii, pseudodascălii *antieducației* sînt bine cunoscuți.

8. Revoluția din Decembrie și fenomenul frontierei

Este cît se poate de semnificativ pentru cercetătorul frontierei că Revoluția din Decembrie prezintă o insuportabilă echivocitate: a închis era ceaușismului, dar, în același act, a redeclanșat procesele agresiunii: antieconomia, antieducația și gnoseologia agresivă. Intelectualii „revoluției”, majoritatea recrutați dintre „dizidenți” au început să ne învețe: că Eminescu este „protofascist” și că „răul la români începe cu el”; că poporul român n-a ieșit încă din era „vegetală” (o „remarcabilă” dizidență ne „învață” că poporul român e „popor vegetal”); că poporul român este un „popor idiot”; că românul este ilustrarea deflagrației sufletului totalitar (fiecare purtăm în noi, scria un alt dizident în „Le Monde”, omul totalitar, deci nici o șansă de „libertate intercară” la român); că, prin fondul țărănesc, românii și-au dezvoltat un așa-numit „resentiment ancestral” împotriva negustorului, a bancherului și, prin absența lor, a țiganului; că, poporul român poartă vina pentru comunism, populism, naționalism, fascism; că, poporul român e naționalist, că românii n-au avut și nu au ideea democratică etc.

Acestea sînt procesele ideologice ale frontierei neokominterniste. Cu unele excepții, nu li s-a dat riposta cuvenită. Dimpotrivă, s-a răspuns în același ton resentimental și, din păcate, în cadrul unui curent cumulativ al *naționalismului demagogic*, absolut steril, e chiar dacă, la prima vedere, pare eficient. În realitate, cîștigurile pe care le aduce nu pot contrabalansa pagubele. Lipsa de eficacitate a unui asemenea tip de ripostă se poate evalua prin gradul de îndepărtare a tineretului de problematica frontierei, cu toată gravitatea ei. În al doilea rînd, ineficiența acestei reacții este vizibilă și în gradul de *întîrziere* al răspunsului cultural și de doctrină, cu adevărat constructiv, din partea elitelor noastre, la aceeași problematică a frontierei. Clasa politică nu dă semne că s-ar afla în posesia unei doctrine, a unei concepții, a unei ideologii eficiente de reacție la fenomenele frontierei.

9. Elita politică și frontiera

Slăbiciunea elitei noastre politice este poate trăsătura cea mai alarmantă a frontierei din Decembrie 89 și pînă astăzi. Această slăbiciune capătă forme sistematizate în care putem citi *simptomul abandonului* și amploarea acestuia. Lectura simptomatologică a limbajului economic al guvernanților, fie că sînt economiști, fie că nu, ne ajută să descoperim în modul de a utiliza conceptele științei economice o atitudine mai degrabă religioasă. Un concept precum acela al *economiei de piață* este hipostaziat, ridicat la rang de entitate religioasă și de „mit politic”. Ori de cîte ori sînt discutate dificultățile, criza și erorile de politică economică este invocat „mersul spre economia de piață”. Ca și cum *slujirea oarbă* a acestui „zeu politic” ar fi prin sine însăși *garanția salvării*. De altminteri însăși denumirea „frontului” pe care, s-a spus, l-a emanat revoluția (reprezentare tipic religioasă despre nașterea unui partid) este simptomatică nu pînă și simplu accidentală. Este tot simptomul unei atitudini de tip religios în care se citește abandonul și nu riposta. Ideea „salvării” presupune ideea „păcatului originar”. Care să fie păcatul poporului român încît să fie somat de actualii săi guvernanți să caute căi de mîntuire?! Această idee pseudomesianică (de sorginte mesianistă) nu putea să vină decît din aceeași sursă de gîndire din care ne-a venit și celălalt mesianism: cel kominternist. Infrastructura mentală a elitei noastre politice seamănă mai degrabă cu mentalitatea acelor populații insulare care în izolarea lor oceanică așteaptă salvarea de la *un zeu oceanic*, așteptat să sosească, despre care se crede că-l va aduce o corabie, un cargou. Acest sindrom al cargo-cultului este în mare măsură tipul psihologic al elitei noastre politice. Zeii așteptați sînt: economia de piață și Occidentul, pe care unele părți din elită îl schimbă cu o reprezentare tot economică, denumită „capital străin”. Acest „capital străin” ca și „economia de piață”, reprezintă ceva extrem de cețos în mintea unor politicieni.

10. Capitalismul frontierei. „Raidul bancar”

Intervenția capitalului bancar (indiferent de specie) în mișcările haotice ale economiei românești seamănă și ea cu o „pedeapsă religioasă”. Modelul acestei implicări este „raidul bancar”. Fiecare nouă urcare de

prețuri este echivalentă cu un raid în urma căruia buzunarele cetățenilor și coșnița de rezervă rămân goale. Fiecare reșezare de prețuri este echivalentul unui raid ale cărui urmări sînt golirea cămărilor și a gestiunii familiale. Principiul fiind generalizat, o dată cu comunitățile de familie suferă și toate tipurile de unități productive. În urma unei asemenea acțiuni, pe care am asemănat-o raidului, ce-ai agonisit într-un ciclu de acumulări productive pierzi într-o săptămînă de raid reformator. E posibil ca societatea românească să fie marcată de aici încolo, o vreme îndelungată, de această alternare ciclică între ciclul acumulărilor productive și ciclul raidului reformator.

De unde vine acest fenomen? Sigur că el este posibil ca fenomen prin legile generale de funcționare ale Imperiului bancar mondial. El este, deci, un *fenomen de frontieră*. Forță organizatoare în metropolă, capitalul de bancă (indiferent de „specie”) devine forță a destrucției în „periferie”. Ideea aceasta este valabilă, dar numai ca propoziție constatativă. Ea nu conține și explicația fenomenului. Nu „capitalul” în sine este cauza acestui fenomen. Explicația trebuie căutată în altă parte. Max Weber remarca încă la finele secolului trecut că „aviditatea unui câștig fără limită nu implică prin nimic capitalismul, cu atît mai puțin încă „spiritul” său. Capitalismul se identifică mai curînd cu controlul sau, cel puțin, cu moderația rațională a acestui *impuls irațional*”. Or, tocmai această „aviditate”, acest „impuls irațional” pare a fi astăzi indicatorul psihologic al frontierei în Răsărit.

„Setea de achiziție, «căutarea profitului», a banilor, a unei cantități cît mai mari de bani, n-au nimic de-a face cu capitalismul... Artiști, cocote, funcționari venali, soldați, hoți (...), cerșetori, toți pot fi posesdați de aceeași sete.”

Această „sete” este cel mai semnificativ indicator psiho-economic al „frontierei răsăritene”. Ea a fost, în mod fals, asimilată de Reformatorii noștri de pînă acum capitalismului. Capitalismul modern, de tip european, este de neconceput fără „organizarea rațională capitalistă a muncii libere”. „Organizarea rațională a întreprinderii, legată de previziunile unei piețe regulate și nu de ocazii iraționale sau politice de a specula”, iată trăsăturile nucleare ale „spiritului capitalist”. Prin urmare, *organizarea muncii* și adoptarea *legilor de reglementare* a pieții, iată cele două laturi ale adevăratei raționalități capitaliste. Exact acestea lipsesc în orientarea clasei noastre politice. Celebra expresie a primului nostru Reformator din 1990 este simptomatică pentru psihologia frontierei răsăritene: „a învăța copilul să înoate aruncîndu-l în apă”. Copilul fiind „întreprinderea”, acest Reformator ridică, deci, un principiu anticapitalist la rang de principiu de guvernare. Mentalitatea „reformatorilor” noștri nu s-a dovedit a fi una capitalistă. Ea s-a arătat a fi mentalitatea Antieconomiei. Neglijarea acțiunii de „raționalizare” a „muncii naționale” și „abandonul” în fața pieții ridicată la rang de mit politic, sînt două trăsături definitorii pentru frontiera răsăriteană astăzi.

Orice proces de înaintare reprezintă un proces de *frontieră*. Termenii prin care clasa noastră politică a denumit acest fenomen sînt prin ei înșiși simptomatici. Se vorbește de „impact”, „implementare”, „interfață” etc. O analiză de conținut a discursului reformatorilor noștri indică o recurență obositoare a unor asemenea termeni. Sintagma „implemen-

tarea Reformei” a devenit, de altminteri, obiectul de predilecție al ironiei publice. Iar, în vederile noastre, ironia publică este cu totul altceva decât zeflemeaua. Tot atât de simptomatică este introducerea prin canalul „vorbitorilor” ministeriali a termenului „interfață”. Acești doi termeni condensează o viziune, întreaga forță și toate slăbiciunile pe care ni le-au dezvăluit echipele frontiste care au guvernat țara și încă o guvernează. Mai presus de aceasta, însă, termenii aceștia conțin întreaga poveste a frontierei răsăritene pe meleagurile valahe. Frontiera deci este un fenomen de înaintare, dar, pe celălalt versant al ei, ea este și un fenomen de întîmpinare. Conceptul acesta ne ajută, așadar, să examinăm agresiunea și riposta la agresiune într-unul și același fenomen: frontiera. Un termen ceva mai elaborat prin care elitele guvernatoare răsăritene au încercat să definească frontiera răsăriteană a fost cel de „tranziție”. Acest termen a stîrnit o adevărată furoare lingvistică și ideologică. Au apărut armate de „scriptori”, așa-numiți „analști politici”, care s-au învrednicit cu misiunea de a-i face teorie. La guvern și la președinție există „compartimente de analiză politică”.

Fenomenul frontierei și-a generat deja avocații: armata ideologică, o adevărată clasă ideocrată, și catehismul tranziției. De la Sachs, inventatorul celebrei teorii a „terapii de șoc” și pînă la Silviu Brucan, teoreticianul „poporului cretin” (același care ieri fusese teoreticianul „maselor înțelepte”, creatoare ale istoriei), avem registrul întreg al noii ideologii. Aceste fenomene sînt însă părți ale frontierei. Ele însele trebuie explicate.

11. Frontiera și teoria „terapii de șoc”

Modelul gnoseologic dominant al frontierei economice în Europa răsăriteană după Decembrie este acela al teoriei și doctrinei „terapii de șoc”.

Ca să înțelegem corect modul de manifestare al acestui model gnoseologic în cadrul frontierei răsăritene să observăm mai întîi că aceasta implică un fenomen cu totul nou pentru procesele reconstrucției post-revoluționare în această zonă: „fenomenul influenței externe prin consilieri economici și politici” (cf. A. Helweg, p.1). Antropologul american citat crede că acest fenomen își are sursa în succesul Planului Marshal folosit în reconstrucția Europei Occidentale după al 2-lea război mondial. „Fenomenul este bazat pe ideologia că există sisteme sociale, politice, etice și economice universale, care trebuie folosite de toate națiunile. Este o credință întărită de războiul rece și care îmbracă forma unei fervori religioase, fiind cunoscută sub termenul de «religie civilă». Este o viziune etnocentrică (...). Ideologia nu este religioasă, este civilă: democrație versus comunism și piață liberă versus proprietate de stat” (A. Helweg, p. 2). Frontiera, așadar, înseamnă o imensă presiune ideologică ce capătă caracter aproape religios. În esența sa, frontiera este cîmpul de manifestare al etnocentrismului. „Deși consilierii străini pot crede că furnizează cele mai bune sfaturi, recomandările pot să nu fie nici obiective, nici raționale și nici lejere. În fapt, țara poate să nici n-aibe șansa unei alegeri dacă să accepte ori nu consilierea sau ajutorul; programul sau împrumutul pot fi impuse în forma criteriilor de obținere a împrumuturilor ori a comerțului” (ibidem).

Mecanismul proceselor etnocentriste ale frontierei constă din confuzia pe care o societate o face între „cultura ideală” (a te percepe în termenii idealului despre tine) și „cultura reală” (ceea ce ești în realitate). Confuzia aceasta dintre cultura reală și cultura ideală dimpreună cu aderarea spontană la „religia civilă” reprezintă elementele neeconomice ale frontierei răsăritene de care depinde în mod hotărâtor dezvoltarea economică a țărilor din zonă. La acestea se adaugă faptul că, în genere, consilierii sînt susținuți de politicile monetare ale Băncii Mondiale și de alte țări occidentale. O asemenea poziție este și aceea a lui Jeffery Sachs, profesor de economie la Harvard University. El a elaborat modelul gnoseologic al frontierei economice. Teoria sa a fost denumită teorie a „terapii de șoc”. Argumentele sale sînt următoarele: „El susține că sectoarele public și privat nu pot coexista. Folosește, în acest sens, analogia conform căreia o schimbare graduală a unui tip de economie este similară unei țări care încearcă să treacă de la traficul pe dreapta la cel pe stînga. Această trecere trebuie operată brusc. Nu poți să operezi schimbarea pentru camioane într-o zi și pentru automobile în alta. La fel, susține el, stau lucrurile și în privința trecerii la piața liberă: schimbarea trebuie operată brusc” (*ibidem*, p. 4). Cum era firesc, teoria lui Sachs a fost testată în Brazilia, deci în cadrul unui proces de frontieră. „Brazilia a aplicat filosofia economică a lui Sachs. A împrumutat enorm, s-a dezvoltat industrial și a avut indicatori economici excelenți. Totuși, în ciuda faptului că a avut executivii cel mai bine plătiți din lume, rata tuberculozei, nivelul de sărăcie și rata îmbolnăvirilor sînt printre cele mai rele din lume. Datoria internațională a Braziliei este, de asemenea, între cele mai ridicate din lume și economia este pe pragul colapsului” (*ibidem*, p. 4—5). În plus, cum arată Helweg, nu este adevărat nici că cele două sectoare n-ar putea coexista și avem, în acest sens, exemplul S.U.A. „Cînd Chrysler Corporation a fost pe pragul falimentului, Guvernul i-a acordat împrumuturi masive (în unele cazuri împrumuturile n-au fost niciodată replătite). Companii publice, precum Administrația Văii Tennessee sînt de utilitate publică. Apoi, multe instituții, precum Fermierul american, deși întreprinderi private, sînt amplu subvenționate și reglementate de guvernul S.U.A.” (p. 5). Cînd piața total liberă a fost instituită (și deci au lipsit reglementări ale întreprinderilor) cei bogați s-au îmbogățit mai mult și cei săraci au sărăcit și mai mult (*ibid*). Exemplele pot fi înmulțite.

În atari condiții, pe măsură ce „condițiile economice s-au înrăutățit și s-a accentuat in justiția socială, Congresul a adoptat *legi* pentru reglarea pieții astfel încît competiția să fie corectă” (p. 6). Iată dar că gnoseologia frontierei este contestată chiar în Metropolă. „Terapia de șoc” ignoră total problema „mecanismelor de susținere”, adică problema infrastructurii. Infrastructura poate îmbrăca fie forma unui mecanism de susținere, fie pe aceea a unui mecanism regulator. „A avea mijloacele de a preveni exploatarea muncitorilor de către o întreprindere reprezintă o funcție regulatorie. A avea școli pentru a pregăti tehnicieni de reparație a TV-urilor este un mecanism sau sistem de susținere”. Gnoseologia fron-

tierei postdecembriste este puternic susținută de faptul că odată cu colapsul comunismului, Occidentul își percepe ideologia, adică propria-i „religie civilă” ca pe o ideologie victorioasă și corectă. În felul acesta, Occidentul încearcă să impună „implementarea” acestei ideologii sau religii civile și altora. „Ca multe popoare religioase, Occidentalii îi forțează pe alții să adopte *forma ideală* nu pe aceea realmente practică în propria lor societate”. Acesta este un aspect ideologic al actualei frontiere și cu el ne confruntăm în planul infrastructurii mentale a Reformei. De rezolvarea sa depinde nu doar succesul Reformei (deja hipostaziată și aceasta religioasă), ci însăși șansa României.

ILIE BĂDESCU